Constantin DOMINTE

CUM SE NASC FAMILIILE DE CUVINTE?

Familia de cuvinte, numită şi *familie lexicală,* este mulţimea cuvintelor formate într-o limbă dată şi avînd un punct de pornire lexical comun. Acel punct de pornire comun al unei familii de cuvinte poartă denumirea de *etimon,* în disciplina etimologiei, sau *bază* ori *primitiv,* în teoria formării cuvintelor. Prin etimologie se înţelege studiul originii şi evoluţiei cuvintelor atît din punctul de vedere al corpului fonetic, cît şi din acela al înţelesului, iar teoria formării cuvintelor este o subdiviziune a etimologiei.

De exemplu, etimonul (baza) familiei de cuvinte formate din *casă, căs**uţă**, căs**cioară**, cas**nic(ă)*** (adjectiv sau substantiv), ***căs**nicie, căs**ător*** (arhaism) cu înţelesul „care are propria sa casă (familie)", *a se căs**ători**, căs**ătorit*** (participiu al verbului precedent, dar şi cuvînt distinct în raport cu verbul, dacă este privit ca adjectiv) şi ***căs**ătorie* este primul dintre cuvintele înşirate aici: substantivul *casă.* Membrii unei familii de cuvinte se caracterizează, între altele, printr-o *rădăcină* comună şi o varietate de *afixe* ataşate la rădăcină (în şirul de mai sus, afixele sînt exclusiv *sufixe,* adică afixe postpuse la rădăcină).

Uneori, este posibil ca la una şi aceeaşi bază să se ataşeze mai multe sufixe, ca în *căs/**nic/ie*** (format direct de la *cas/**nic*** şi indirect de la *casă), căs/**ător/ie*** (format direct de la arhaismul *căs/**ător*** şi indirect tot de la *casă),* în care am separat prin bare oblice sufixele componente.

Nu trebuie să se înţeleagă însă de aici că numai sufixele ar contribui la formarea cuvintelor unei familii lexicale; la aceasta pot contribui şi *prefixele* (afixe antepuse la rădăcină), ca în verbele formate de la baza lexicală *a scrie,* şi anume: *a **de**scrie, a **în**scrie, a **circum**scrie* „a înscrie într-un cerc" sau „a delimita o arie", *a **pre**scrie* „a impune un tratament" şi chiar „a impune prin ordin", *a **re**scrie, a **sub**scrie* „a iscăli, a semna", dar şi „a scrie dedesubt", *a **supra**scrie* „a scrie deasupra". De fapt, membrii unei familii de cuvinte pot fi formaţi şi cu ajutorul prefixelor, ca în şirul imediat precedent, dar şi cu ajutorul sufixelor, ca substantivele şi adjectivele ***de**scri**ere, de**scri**s(ă)*** (adjectiv provenit din forma verbală de participiu), ***în**scri**ere, în**scri**s(ă)*** (adjectiv din participiu), ***circum**scri**ere, circum**scri**s(ă)*** (ca mai sus), ***pre**scri**ere, pre**scri**s(ă)*** (la fel), ***re**scri**ere, re**scri**s(ă)*** (la fel), ***sub**scri**ere, sub**scri**s(ă)*** (la fel), ***supra**scri**ere, supra**scri**s(ă)*** (la fel); membri ai aceleiaşi familii de cuvinte, cu baza *(a) scrie,* dar formaţi numai cu sufixe, sînt substantivele *scri**itor**, scri**itoare**, scri**itură**,* formate de la infinitiv, şi *scri**soare**, scri**sorică**,* penultimul fiind format de la o formă verbală *(scri**s**)* convertită în nume, adică în cuvînt declinabil (ca în cazul seriilor: *a ghici – ghic**it** – ghic**itoare**; a vîna – vîn**at** – vîn**ătoare**; a vrăji – vrăj**it** – vrăj**itoare**).*

Acest fel de formare a cuvintelor – fie prin ataşare de sufixe, fie prin ataşare de prefixe – poartă numele derivare progresivă cu sufixe, respectiv cu prefixe. Dacă noul cuvînt este format prin ataşare simultană de sufixe şi prefixe, avem a face cu derivarea parasintetică, cum este cazul verbelor ca *(a) **în**groş**a*** şi *(a) **în**flor**i,*** ale căror baze sînt adjectivul *gros,* respectiv substantivul *floare,* la care s-au ataşat, în acelaşi timp, prefixul *în-*, în ambele exemple, respectiv sufixul verbal *-a,* caracteristic primei conjugări, în *(a) îngroşa,* şi sufixul verbal *-i*, caracteristic unei subdiviziuni a celei de a patra conjugări, în *(a)*

BDD-A20922 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.51 (2025-12-10 04:08:57 UTC)

înflori. Dar unele cuvinte se pot forma nu prin ataşare, ci prin eliminare, prin înlăturare de afixe, ca verbele *(a) necinsti, (a) nemulţumi, (a) nesocoti,* care provin din participiile negative adjectivate *necinst**it**, nemulţum**it**, nesocot**it*** ale verbelor *(a nu) cinsti, (a nu) mulţumi, (a nu) socoti,* prin înlăturarea sufixului de participiu adjectivat *-(i)t.* Şi în acest caz se vorbeşte de derivare, numai că de data aceasta avem a face cu derivarea regresivă.

Este posibilă şi derivarea prin substituţie (înlocuire) de afixe, ca în exemplul perechii de diminutive *bătrîn/el* şi *bătrîn/ică;* substantivul de gen feminin s-a format de la cel de gen masculin în urma înlocuirii sufixului *-el* cu sufixul *-ică.*

Unii membri ai familiei de cuvinte pot fi formaţi şi în alt fel, şi anume prin „alipirea" a cîte două cuvinte în structura unui singur; exemple: substantivele *botgros* (numele unei păsări), din substantivul *bot* şi adjectivul *gros, bunăvoie,* din adjectivul *bun(ă)* şi substantivul *voie,* adjectivul *alb-gălbui,* din adjectivele *alb* şi *gălbui;* pronumele de politeţe *dumneavoastră,* din substantivul *domnie* (articulat hotărît: *domnia)* şi adjectivul posesiv *voastră;* numeralul *optzeci,* din numeralul *opt* şi substantivul (în formă de plural) provenit din numeralul *zece;* adverbul *alaltăieri,* din adjectivul demonstrativ popular *alaltă,* însemnînd „cealaltă", şi adverbul simplu *ieri;* prepoziţia *despre,* din prepoziţiile simple d*e* şi *spre;* conjuncţia concesivă literară *deşi,* din conjuncţia populară *de,* cu înţelesul „dacă", şi adverbul de întărire *şi,* cu înţelesul „chiar" (ceea ce rezultă nu numai din sinonimia ei cu locuţiunea conjuncţională *chiar dacă,* ci şi cu locuţiunea conjuncţională populară *şi de,* care este aceeaşi conjuncţie, dar cu elementele componente dispuse în ordine inversă). Formarea cuvintelor în cazuri de acest fel se realizează prin procedeul numit compunere, rezultatul lui fiind cuvintele compuse (opuse celor simple, din punctul de vedere al structurii lor). Cuvintele compuse de felul celor cu care am exemplificat au cîte două baze de formare, de aceea ele fac parte din cîte două familii de cuvinte simultan. Astfel, substantivul *bot/gros* (în care am separat prin bară oblică cele două rădăcini componente) face parte atît din familia substantivului *bot* (alături de derivatele cu sufixe *bot**ic**, bot**işor**, bot**os**),* cît şi din familia adjectivului *gros* [alături de derivatele *gros**uţ**, gros**cior**, gros**ime**, (a) **în**groş**a**, **în**groş**are**, **în**groş**at(ă)***].

Alţi membri ai familiei de cuvinte pot fi formaţi într-un al treilea fel, adică nici prin derivare, nici prin compunere. Cîteva exemple de acest fel s-au strecurat pe nesimţite chiar în exemplificările de mai sus, în legătură cu procedeul derivării. Este vorba de substantivul sau adjectivul *casnic(ă),* de adjectivele provenite din participii *descris(ă), înscris(ă)* şi celelalte ca ele, *necinstit, nemulţumit* etc. Dacă privim exemplele acestea ca forme verbale de participiu, atunci ele nu constituie membri ai unei familii de cuvinte; de exemplu, participiul *descris* nu este altceva decît o formă gramaticală a verbului *a descrie,* făcînd parte, împreună cu această formă de infinitiv, din conjugarea verbului respectiv (altfel spus, *(a) descrie* şi *descris* nu sînt două cuvinte distincte, ci numai unul, anume un verb – în două forme gramaticale, diferite în privinţa modului); la fel, *nemulţumit* nu este, ca formă de participiu (negativ), alt cuvînt decît *(a) mulţumi,* ci unul şi acelaşi cuvînt cu acesta din urmă, dar sub o formă gramaticală diferită (după mod) aparţinînd conjugării verbului respectiv. Comparaţi: *a mulţumi* (infinitiv pozitiv), *mulţumind* (gerunziu pozitiv), *mulţumit* (participiu pozitiv), *a nu mulţumi* (infinitiv negativ), *nemulţumind* (gerunziu negativ), *nemulţumit* (participiu negativ), care sînt numai forme din conjugarea verbului menţionat. De îndată însă ce asemenea forme de participiu verbal sînt ataşate pe lîngă

BDD-A20922 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.51 (2025-12-10 04:08:57 UTC)

substantive, ele devin adjective şi – prin urmare – cuvinte distincte faţă de verbele care au constituit baza lor de formare, ca în *prieten* ***mulţumit****, vrăjmaş* ***nemulţumit****.* Aşadar, pentru a deosebi un membru distinct al unei familii de cuvinte de o formă gramaticală omonimă a aceleiaşi baze, contextul este hotărîtor în grad foarte înalt. În propoziţia *l-am* ***mulţumit*** *pe prietenul meu* şi în combinaţia de cuvinte *prieten foarte* ***mulţumit****,* avem a face cu o formă gramaticală a verbului *(a) mulţumi,* şi anume una de mod participiu, în primul exemplu, dar cu un membru distinct al familiei aceluiaşi verb, *(a) mulţumi,* şi anume un adjectiv, în al doilea exemplu, în pofida identităţii fonetice a celor două elemente. Tot aşa, în combinaţia *femeie* ***casnică****,* cuvîntul subliniat este adjectiv, pentru că determină un substantiv, dar în propoziţia *vecina lui era o* ***casnică*** *prin excelenţă,* cuvîntul subliniat este un substantiv, pentru că este precedat de articol nehotărît.

Acest al treilea mod de formare a cuvintelor, îndeajuns de subtil, poartă numele schimbarea valorii gramaticale sau, concis, conversiune. De notat că procedeul de formare a cuvintelor numit conversiune este totodată o sursă de îmbogăţire a lexicului cu omonime, în pofida faptului că, de obicei, dicţionarele grupează astfel de cuvinte în cîte un singur articol lexicografic, ca şi cînd ar fi vorba de sensuri diferite ale cîte unui cuvînt polisemantic, ceea ce nu este adevărat, chiar dacă între sensurile acelor omonime este o foarte strînsă legătură.

Subtilitatea conversiunii şi, prin urmare, dificultatea deosebirii între formele gramaticale ale unui cuvînt, pe de o parte, şi membrii familiei lui lexicale, omonimi cu acele forme gramaticale, pe de altă parte, poate rezulta din încercarea de a răspunde la întrebarea următoare: Ce sînt, de fapt, *muncitor* şi *muncitoare* – două cuvinte distincte, aparţinînd aceleiaşi familii, sau două forme gramaticale ale unuia şi aceluiaşi cuvînt? Pentru a da un răspuns, să introducem obiectele interesului nostru de moment în variate contexte posibile. Astfel, putem avea: (1) Ionel este un *elev* ***muncitor****,* (2) Ionela este o *elevă* ***muncitoare****,* (3) George este *un* ***muncitor*** *bun,* (4) Georgeta este *o* ***muncitoare*** *bună.* Ne putem da seama, la o lectură atentă a exemplelor, că din punct de vedere semantic (din punctul de vedere al înţelesului) este vorba de două serii de elemente: în exemplele (1) şi (2) se exprimă o însuşire (ni se arată ce fel de elevi sînt Ionel şi Ionela), iar în exemplele (3) şi (4) se desemnează o ocupaţie (ni se spune ce sînt, din punct de vedere profesional, George şi Georgeta). Din punctul de vedere al formei, prin care înţelegem aici complexele sonore (corpurile fonetice) ale exemplelor subliniate, nu este nici cea mai mică deosebire între cele două serii de exemple: forma exemplului (1) se confundă cu forma exemplului (3), iar forma exemplului (2) se confundă cu forma exemplului (4). Deosebirile dintre seriile acestea de exemple nu sînt însă numai de ordin semantic, ci şi de ordin contextual, şi acest lucru este de maximă importanţă: în (1) şi (2) exemplele subliniate determină substantive şi, în acest caz, sînt adjective, iar în (3) şi (4) exemplele subliniate sînt precedate de articole nehotărîte şi sînt – de data aceasta – determinate de adjective, concluzia fiind că, în acest caz, nu mai avem a face cu adjective, ca în mostrele precedente, ci de-a dreptul cu substantive. Dificultatea menţionată se rezolvă aşadar prin concordanţa dintre punctele de vedere semantic şi contextual, fără vreo contribuţie a punctului de vedere formal-fonetic. Acum ştim că în (1) şi (2) avem două forme gramaticale ale unui adjectiv, deci o unică unitate lexicală, iar în (3) şi (4) avem a face cu două cuvinte diferite, anume cu două substantive mobile, adică aflate în raport de moţiune, aşadar cu două unităţi distincte

BDD-A20922 © 2003 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.51 (2025-12-10 04:08:57 UTC)

ale lexicului; forma adjectivală din (1) este omonimă cu substantivul din (3), iar forma adjectivală din (2) este omonimă cu substantivul, distinct, din (4). În concluzie, din punct de vedere general lexical, întîlnim aici în total trei unităţi: un adjectiv, cu două dintre formele lui gramaticale (a treia fiind *muncitori,* absentă din exemplificare), în (1) şi (2), respectiv – două substantive: unul de gen masculin, în (3), şi altul de gen feminin, în (4), toate aceste trei unităţi lexicale (mai simplu spus: trei cuvinte) aparţinînd aceleiaşi familii: *muncitor*$_1$, *-e*$_1$ (adj.), *muncitor*$_2$ (subst. masc.), *muncitoare*$_2$ (subst. fem.). Indicii cifrici pe care i-am introdus aici deosebesc omonimele unele de celelalte, în absenţa contextelor specifice. Iar din punctul de vedere al formării cuvintelor avem a face cu un raport de conversiune între unităţile subliniate din mostrele (1) şi (3), pe de o parte, şi între cele din (2) şi (4), pe de altă parte.

În cele expuse pînă aici, care au avut caracterul unei introduceri recapitulative, nu am făcut altceva decît să reamintim cum se formează cuvintele într-o limbă dată, cum este româna (prin procedeele derivării, compunerii şi conversiunii), şi să arătăm, implicit, prin ce se deosebesc structural sau formal membrii variatelor familii de cuvinte (unii – prin afixe, dacă sînt cuvinte derivate: alţii – prin rădăcini „suplimentare", dacă sînt cuvinte compuse; în sfîrşit, alţii – fără deosebiri formale „interne" ale structurii lor, dar prin deosebirea „externă" a contextului în care se folosesc, dacă sînt cuvinte formate prin conversiune). Nu am răspuns însă decît în mod foarte indirect la întrebarea formulată în titlu: Cum se nasc familiile de cuvinte?

O parte din răspunsul la această întrebare se găseşte însă în cîteva dintre exemplificările anterioare, atunci cînd am scris despre ataşare de sufixe şi/sau de prefixe la rădăcini sau – dimpotrivă – despre detaşare de afixe din unele formaţii lexicale (ceea ce se numeşte derivare), despre alăturare de rădăcini variate (ceea ce se numeşte compunere lexicală) sau despre plasarea cuvîntului dintr-un context determinat într-un context foarte diferit de precedentul (ceea ce se numeşte conversiune). Este însă de adăugat că numai rareori un procedeu sau altul dintre cele înşirate aici funcţionează izolat de celelalte. De multe ori, toate trei funcţionează împreună, astfel încît *în mai fiecare familie lexicală se întîlnesc, simultan, cuvinte derivate, cuvinte compuse şi cuvinte formate prin conversiune.*

Să urmărim un exemplu concret: familia cuvîntului *floare*.

Mai întîi vom urmări formarea *derivatelor* de la acest cuvînt: *flor/icică* este un *derivat de gradul I* (adică *format direct de la baza lexicală),* cu sufixul diminutival complex *-icică;* varianta lui fonetică, *flor/icea,* mai rar întîlnită, este tot un *derivat de gradul I* de la aceeaşi bază, de data aceasta – cu sufixul diminutival, de asemenea complex, *-icea.* Verbul *a în/flor/i,* formaţiune lexicală parasintetică, deja amintită, rezultată din ataşarea simultană la bază a sufixului verbal de mod infinitiv (specific unei variante a conjugării a IV-a) *-i*, şi a prefixului *în-,* este tot un *derivat de gradul I,* sau *primar,* de la substantivul *floare*.

În/flor/ire, forma lungă a infinitivului, şi *în/flor/it,* forma de mod participiu a verbului, sînt, după cum rezultă deja din aceste caracterizări, forme gramaticale (cea dintîi, numai pentru limba română veche) ale verbului amintit, prin urmare ele aparţin unuia şi aceluiaşi cuvînt, dat mai devreme sub forma infinitivului scurt, nefiind membri distincţi ai familiei de cuvinte a verbului. În limba română contemporană însă, forma de infinitiv lung este de mult timp substantiv, iar forma de participiu ataşată unor substantive (ex.: măr *înflorit;* ramură *înflorită* etc.) a fost, în româna veche, şi este, în româna contemporană, *convertită* în adjectiv. În aceste ipostaze, *în/flor/ire*

BDD-A20922 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.51 (2025-12-10 04:08:57 UTC)

şi *în/flor/it* s-au desprins din flexiunea verbului (altfel spus, dintre formele lui gramaticale, din conjugare), devenind cuvinte distincte, membri aparte ai familiei cuvîntului *floare.* Substantivul *înflorire* şi adjectivul *înflorit,* formate prin *conversiune, sînt formaţii lexicale de gradul al II-lea,* din moment ce nu mai provin direct din substantivul-bază a familiei, ci indirect – prin intermediul unor forme gramaticale ale verbului derivat de la substantiv (cel dintîi – prin infinitiv; celălalt – prin participiu).

Dar de la verbul *a în/flori* se poate forma, cu alt prefix, verbul *a re/în/flori.* Iar de la *în/flor/ire* se poate forma alt substantiv, *re/în/flor/ire,* pe cînd de la *în/flor/it* se poate forma alt adjectiv, *re/înflor/it* (indiferent dacă acestea din urmă ar fi derivate cu prefixul *re-* de la cuvintele obţinute prin conversiune sau dacă, cel puţin la un moment dat, ar fi numai forme gramaticale ale verbului *a re/înflor/i).* Aceste infinitive lungi cîndva şi aceste participii pot forma, toate, alte structuri, şi anume structuri – dintr-un punct de vedere – gramaticale (ca forme verbale), dintr-un alt punct de vedere – lexicale (în chip de cuvinte distincte); este vorba de formaţiile cu prefixul negativ *ne-,* devenite prin *conversiune* cuvinte aparte: *ne/în/flor/ire, ne/în/flor/it* şi *ne/re/în/flor/ire, ne/re/în/flor/it.* Ţinînd seama de structurile acestor unităţi (altfel spus: ţinînd seama de participarea prefixelor la formarea lor), ele sînt de considerat cuvinte derivate, şi anume: primele două – derivate de gradul I (cu numai un prefix) de la verbul *a în/flor/i,* ultimele două – derivate de gradul al II-lea (cu două prefixe) de la acelaşi verb. Totodată, primele două sînt de privit ca derivate de gradul al II-lea de la substantivul-bază a familiei: *floare,* iar ultimele două – derivate de gradul al III-lea de la acelaşi substantiv. Şi aceasta, pentru că între baza *floare* şi *neînflorire, neînflorit* se interpune numai perechea *înflorire, înflorit,* iar între aceeaşi bază *floare* şi *nereînflorire, nereînflorit* se interpun, de data aceasta, perechile *înflorire, înflorit* şi *reînflorire, reînflorit.*

Raporturile de grad dintre aceste formaţiuni pot fi urmărite mai uşor într-un lanţ „derivativ" de felul celui următor:

(1) *floare* (bază) – *a înflori* (derivat primar sau de gradul I în raport cu baza) – *înflorire* (derivat secundar sau de gradul al II-lea în raport cu baza, dar de gradul I în raport cu formaţia imediat precedentă) – *reînflorire* (derivat terţiar sau de gradul al III-lea în raport cu baza, dar de gradul I faţă de precedenta, şi de gradul al II-lea faţă de penultima formaţiune) – *nereînflorire* (derivat cuaternar sau de gradul al IV-lea faţă de bază, dar de gradul I faţă de *reînflorire,* de gradul al II-lea faţă de *înflorire* şi de gradul al III-lea faţă de *a înflori).*

(2) *floare* (bază) – *flor/ar*$_1$ (instrument de desen, în formă de floare, derivat de gradul I) – *flor/ar*$_2$ (floricultor „cultivator de flori", cuvînt omonim cu precedentul, de asemenea, derivat de gradul I) – *flor/ăr/easă* (derivat de gradul I de la *florar*$_2$, şi de gradul al II-lea de la *floare)* – *flor/ăr/ie* (derivat de gradul I de la *florar*$_2$, şi de gradul al II-lea de la floare).

Observaţie. A considera pe *florar*$_1$ şi *florar*$_2$ ca fiind un singur cuvînt, polisemantic, este o greşeală, în pofida structurilor lor comune, căci nu se poate admite tranziţia de la sensul unuia la sensul celuilalt, din oricare direcţie am privi lucrurile. E ca şi cum am considera pe *fier/ăr/ie*$_1$ „locul unde îşi exercită meseria fierarul" şi pe *fier/ărie*$_2$ „grămadă de fiare (vechi)" ca fiind un cuvînt polisemantic, şi nu două cuvinte omonime, cum sînt în realitate (deosebirea e susţinută, în cazul din urmă, şi de structurile derivative diferite).

(3) *floare* (bază) – *flor/al* (adjectiv neologic derivat, de comparat cu: *coral, dental, (i)legal, mortal* şi altele) – *flori/bund* (neologism, „care înfloreşte abundent") – *flori/*

BDD-A20922 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.51 (2025-12-10 04:08:57 UTC)

col (neologism compus, „referitor la floricultură”, de comparat cu: *arboricol, pomicol,* mai puţin cu: *agricol, horticol)* – *flori/cultură* (neologism compus, „ramură a horticulturii – a grădinăritului – care se ocupă de cultivarea florilor”, de comparat cu: *arboricultură, pomicultură,* mai puţin cu: *agricultură, horticultură, sericicultură)* – *flori/cultor* (neologism compus, „cultivator de flori”, de comparat cu *pomicultor)* – *flor/id* (neologism derivat, „înfloritor, prosper”, de comparat cu: *livid* „palid”, dar mai ales cu adjectivul livresc *putrid* „putrezit”) – *flori/fer* (neologism compus, „purtător de flori”, de comparat cu: *argentifer, aurifer, cuprifer, petrolifer* şi altele) – *flor/ist* (neologism rar, „cel care face şi vinde flori artificiale”) – *flor/ist/ic* (neologism derivat, „referitor la flori”) – *flor/ist/ică* (neologism derivat, „referitor la flori”) – *flor/ist/ică* (neologism derivat, „ştiinţă a cultivării florilor” şi „ramură a geografiei botanice care studiază răspîndirea florei pe suprafaţa Pămîntului”) (vezi, în privinţa acestei serii, **Dicţionarul de neologisme** de Florin Marcu şi Constantin Maneca).

Cu cît între bază şi derivat se interpun mai mult formaţiuni lexicale, cu atît gradul de distanţare derivativă faţă de bază este mai ridicat. Toate aceste raportări vor ieşi mult mai bine în evidenţă din schema arborescentă a familiei de cuvinte, pe care o vom prezenta puţin mai jos.

Înainte însă de a ajunge la schema familiei de cuvinte, după ce ne-am referit, mai sus, la derivate şi cuvinte formate prin conversiune, se cuvin adăugate cîteva lucruri, absolut necesare.

Mai întîi, că, în timp ce membrii seriilor (1) şi (2) aparţin „limbajului natural” în vorbirea românească, ceea ce însemnă că aparţin vorbirii spontane, obişnuite în limba română „cea de toate zilele”, în schimb, membrii seriei (3) aparţin „limbajului artificial”, nu numai în vorbirea românească, ci şi în vorbirea altor limbi europene, mai ales romanice, anume aparţin stilului specific anumitor ştiinţe şi tehnici legate de ştiinţele corespunzătoare. Seria (3) nu cuprinde cuvinte formate, la drept vorbind, în limba română, ci în latină sau limbi romanice occidentale (în special, franceză), din care româna le-a împrumutat gata făcute. Am mai avea dreptul, în acest caz, să le încadrăm în familia cuvîntului românesc *floare?* Răspunsul la această întrebare privind în mod concret seria (3), menţionată aici mai sus, nu poate fi dat în mod tranşant, prin da sau nu, ci trebuie să fie întrucîtva nuanţat, anume: şi da, şi nu. Aspectul afirmativ al răspunsului se referă la acei vorbitori ai limbii române pentru care cuvintele din acea serie sînt analizabile, adică permit recunoaşterea în structura lor a unei rădăcini şi a cîtorva sufixe (în cazul derivatelor), respectiv a două rădăcini (în cazul compuselor) sau, în anumite cazuri, sînt semianalizabile, adică permit recunoaşterea fie numai a rădăcinii, fie numai a unuia sau altuia dintre afixe (eventual, a tuturor afixelor dintr-un neologism). Acest aspect se referă deci la specialiştii români în domeniile cunoaşterii de care sînt legate neologismele citate. Aspectul negativ al răspunsului se referă la ceilalţi vorbitori ai limbii române, nespecialişti, sau nici măcar cunoscători ai domeniilor avute în vedere. Într-un exerciţiu în care s-ar cere, în clasă, sau într-o probă dată fie la examenul de capacitate, fie la cel de bacalaureat sau la cel de admitere, este mai bine însă ca formaţiunile lexicale de felul celei din seria (3) să nu fie incluse în rezolvarea pe care aţi da-o cerinţei. Cazurile de acest fel sînt de rezervat nu formării de cuvinte în interiorul limbii, adică nu îmbogăţirii lexicului românesc pe cale internă, ci îmbogăţirii lui pe cale externă, prin împrumuturi, căci membrii seriei de care vorbim acum sînt formaţiuni lexicale străine, în fond, românei, în pofida caracterului analizabil sau semianalizabil al lor

BDD-A20922 © 2003 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.51 (2025-12-10 04:08:57 UTC)

în conştiinţa unei mici părţi dintre vorbitorii limbii române.

În al doilea rînd, este neapărat de luat în vedere şi numele propriu *Floarea,* care poate fi considerat o formaţiune aparte rezultată din *conversiune,* şi anume prin aşa-numita conversiune a numelui comun în nume propriu. Chiar dacă prenumele feminin *Floarea* (desemnînd o persoană) nu mai are un înţeles care să-i permită încadrarea în familia substantivului comun *floare* (care desemnează un obiect), el se deosebeşte de celălalt prin contexte specifice, întocmai ca în cazul altor cuvinte formate prin conversiune. Dar, într-un caz ca acesta, se poate vorbi de *două tipuri de contexte:* unul sintactic (mai exact: *sintagmatic,* adică privind posibilităţile de combinare cu alte cuvinte) şi celălalt – morfologic (mai exact: *paradigmatic,* adică privind ansamblurile proprii de forme gramaticale). Compară, în privinţa contextului sintagmatic: *Văd* ***floarea*** (acuzativ, fără prepoziţie) cu: ***O** văd* ***pe Floarea*** (acuzativ cu prepoziţie şi anticipare a funcţiei de complement direct printr-o formă pronominală neaccentuată), şi: *Smulgi* ***florii*** *o petală* (dativ, cu trecerea diftongului *oa* la vocala *o,* trecere numită alternanţă vocalică) cu: *Oferi* ***Floarei*** *un buchet de garoafe* (dativ, fără alternanţă vocalică). Cît priveşte contextul paradigmatic: substantivul comun *floare* are şi forme de număr plural, fiind însă lipsit, la ambele numere, de forma de caz vocativ (cu excepţia situaţiilor în care obiectul numit aşa este conceput ca personificat; în poveşti, de exemplu), pe cînd substantivul propriu nu dispune de forme de număr plural, dispunînd, în schimb, de forme de caz vocativ *Floare!* sau *Floareo!* (în vorbirea populară), respectiv *Floarea!* (în exprimarea literară). Apoi, de la acest nume propriu avem derivatele *Florica, Floricica, Florin* şi – de la cel din urmă –- diminutivul *Florinel* şi prenumele feminin *Florina,* în sfîrşit, derivatul masculin, prin moţiune regresivă, *Florea,* iar de la acesta – diminutivul *Florică* şi numele de familie *Florescu,* iar de la numele de familie – toponimul (numele de localitate) *Floreşti.* Iată, aşadar, o subfamilie de cuvinte cu caracter de nume proprii, a cărei bază iniţială, îndepărtată, este substantivul comun.

În al treilea rînd, nu ne-am referit, pînă aici, la cuvintele *compuse* din familia aceleiaşi baze. Or, ele sînt relativ numeroase, şi anume: *floarea-brumei* (regionalism pentru „brînduşă"), *floare-de-colţ* „albuminţă" *(Leontopodium alpinum*), *floare-de-leac (Ranunculus repens*), *floarea-doamnei* (sinonim cu *floare-de-colţ*), *floare-domnească* „garoafă" sau „garofiţă-de-munte", *flori-de-paie* (planta exotică *Helichrysum bracteatum), floarea-paştelui (Anemona nemorosa), floarea-reginei* (sinonim cu *floare-de-colţ), floarea-soarelui,* numită regional, în Muntenia, şi „răsărită" (vezi **Dicţionarul explicativ al limbii române***,* sub cuvîntul *floare).*

Faptul că, vrînd-nevrînd, substantivele compuse din baza *floare* ne-au impus şi o mică „excursie" în domeniul botanicii nu trebuie să fie considerat ca o abatere de la tema generală a acestui articol – formarea cuvintelor în limba română –, căci legătura dintre diferitele materii studiate în şcoală trebuie să fie – dimpotrivă – considerată ca un principiu util în învăţare, şi anume într-o manieră de însuşire pe care o putem numi interdisciplinară.

BDD-A20922 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.51 (2025-12-10 04:08:57 UTC)